

Språkrådets rapport

september-december 2008

SPRÅKRÅDETS RAPPORT SEPTEMBER-DECEMBER 2008

1. Inledning.....	3
1.1 Medlemmar	3
1.2. Resurser.....	4
1.3 Arbete	4
2. Temapresentationer	4
2.1 Näringsliv	4
2.2 Landskaps-, stats- och kommunal förvaltning	5
2.3 Kyrkan.....	5
2.4 Utbildning.....	5
3. Övriga ärenden	5
3.1 Anhållan om bistånd för byte av rotarydistrikt	6
3.2 Svenskspråkig service vid vård i riket.....	6
4. Publicerade utredningar och rapporter år 2008	6
4.1 ÅSUB rapporter.....	6
4.2 Åland som språksamhälle.....	7
4.3 Justitieombudsmannen	7
5. Framtida utvärdering av svenska språkets ställning.....	7
5.1 Befolkning.....	8
5.2 Offentlig förvaltning	8
5.3 Sjukvård	9
5.4 Utbildning.....	9
5.5 Näringsliv	9
5.6 Övrigt	9

Språkrådet ska årligen avge en rapport till landskapsregeringen om rådets verksamhet inklusive en utvärdering av svenska språkets ställning. Föreliggande rapport är således rådets första och behandlar Språkrådets verksamhet från september till och med december 2008.

Språkrådets övergripande uppgifter är att följa den språkliga utvecklingen inom alla samhällssektorer och att stärka en kontinuerlig information om Ålands enspråkiga status. Språkrådet ser som sin roll att bistå och stödja landskapsregeringen i det språkpolitiska arbetet. Uppdraget är således gediget, viktigt och angeläget. Språkrådet konstaterar dock att rådet arbetar med språkpolitiska frågor, men bedriver inte språkpolitik.

Språkrådet har under den tid som rådet verkat funnit uppgiften intressant och krävande. Under dessa inledande månader har arbetet med att hitta redskap för att fullgöra rådets olika uppgiftsområden påbörjats. Det måste dock poängteras att det uppdrag som Språkrådet är satt att utföra kräver långsiktighet och målinriktad strategi.

Språkrådet överlämnar härmed sin rapport över 2008 års verksamhet.

Mariehamn 27 februari 2009

Gyrid Högman
ordförande

Olle Ekström
vice ordförande

Daniel Dahlén

Eva Gustafsson-Lindvall

Peter Lindbäck

Lotta Angergård
sekreterare

1. Inledning

Ålands språkliga status har sin grund i Nationernas Förbunds beslut den 27 juni 1921 om Ålands statstillhörighet och självstyrelse så som det stadgades i den första självstyrelselagen från 1920 och Ålandsöverenskommelsen 1921. I gällande självstyrelselag (FFS 1144/91), som trädde i kraft 1 januari 1993, stadgas uttryckligen att landskapet Åland är enspråkigt svenskt samt att ämbetspråket i stats-, landskaps- och kommunalförvaltningen är svenska.

Det legala skyddet för Ålands enspråkighet är starkt, samtidigt som språkutvecklingen i riket i övrigt synes gå i en riktning mot en situation där statsmaktens faktiska möjligheter att leva upp till självstyrelselagens krav om svenskspråkighet i dialogen och umgänget med landskapet försämras.

Det språkpolitiska program som landskapsregeringen presenterade i meddelande 3/2006-2007 till lagtinget 1 mars 2007 hade sin grund i den kommitté som landskapsregeringen tillsatte september 2004. Kommitténs uppgift var att utarbeta ett språkpolitiskt program med konkreta förslag till åtgärder på basen av den rapport om svenska språkets ställning på Åland som färdigställdes i augusti 2003. Kommittén föreslår i sin rapport ”Insatser för svenska språkets ställning – förslag till språkpolitiskt program för landskapet Åland, Problemställningar och åtgärder” att fyra konkreta åtgärder vidtas. Tillsättandet av en språknämnd framhålls som en av de viktigaste åtgärderna.

Denna språknämnd, som sedermera fick benämningen språkråd påbörjade sitt arbete i september 2008. Språkrådets uppdrag regleras i det reglemente landskapsregering antog den 20 mars 2008. Av reglementet framgår att Språkrådet är ett självständigt sakkunnigorgan. Språkrådets övergripande uppgifter är att följa den språkliga utvecklingen inom alla samhällssektorer och att stärka en kontinuerlig information om Ålands enspråkiga status.

Språkrådet bistår landskapsregeringen i arbetet med att bevaka individers och medborgarorganisationers språkliga rättigheter och verksamhetsförutsättningar. Detta sker bland annat genom vägledning om lagliga språkliga rättigheter vid kontakt med myndigheter och övervakning av hur myndigheter, men också företag och intresseorganisationer upprätthåller den språkliga servicen.

Språkrådet konstaterar att rådet arbetar med språkpolitiska frågor, men bedriver inte språkpolitik. Språkrådet ser som sin roll att bistå landskapsförvaltningen i att belysa frågor och problemställningar kopplade till det svenska språkets ställning i landskapet. Politikområdet har en övergripande karaktär och hör till förvaltningschefens och lantrådets ansvarsområden.

1.1 Medlemmar

Landskapsregeringen beslutade tillsätta ett språkråd för åren 2008-2012 med följande sammansättning:

Gyrid Högman, rektor vid Ålands lyceum, (ordförande)

Olle Ekström, lagberedare vid Ålands landskapsregering, (vice ordförande)

Peter Lindbäck, landshövding

Eva Gustafsson-Lindvall, bibliotekschef

Daniel Dahlén, verkställande direktör vid Ålands Handelskammare

Lotta Angergård, sekreterare och beredande tjänsteman

1.2. Resurser

Språkrådet har en tjänsteman inom landskapsförvaltningen som assisterar rådet på deltid (40 procent av en heltid). Under år 2008 fanns Språkrådets verksamhet upptaget i ordinarie budget, samt i tilläggsbudgeten. Totalt fanns € 21 000 till rådets förfogande för år 2008, varav € 4 705 användes. Återstående medel € 16 275 har överförts till år 2009. För att Språkrådet ska ha möjlighet att fullgöra sina uppgifter i enlighet med reglemente bör de medel som tillställs rådet utökas i framtiden.

1.3 Arbete

Språkrådet tillsattes i mars 2008, men på grund av avsaknaden av sekreterare höll Språkrådet sitt första möte i september 2008. Språkrådet har under sitt första verksamhetsår hållit fem protokollförda möten.

Under de inledande månaderna har rådet analyserat sitt uppdrag och sökt finna väg till att genomföra uppdraget i enlighet med gällande reglemente och i förhållande till de resurser som ställts till rådets förfogande. Språkrådet har inventerat kunskap och kompetens inom rådet genom temapresentationer, vilka redovisas i avsnitt två. Språkrådet har även analyserat förarbeten och kommentarer till självstyrelselagens språkstadganden, inklusive justitieombudsmannens och justitiekanslerns uttalanden. Sammanställningen utgör en grund för Språkrådets fortsatta arbete att belysa frågor och problemställningar kopplade till det svenska språkets ställning i landskapet.

Språkrådet har i huvudsak två utgångspunkter för att bemöta och lösa språkliga problem. Den första, primära utgångspunkten är att ta reda på om ett agerande strider mot gällande lagstiftning. Om så är fallet är Språkrådets roll att hänvisa till lagstiftning och påtala brott mot gällande lag för att på detta sätt få till stånd en förändring. Om ett agerande inte kan konstateras vara lagstridigt, men trots detta måste ses som negativt för Ålands språkliga status, blir Språkrådets roll att påtala behovet av politiskt agerande. Språkrådets roll är att verka som sakkunnigorgan och bistå landskapsregeringen och förvaltningen i arbetet med att bevaka svenska språkets ställning i landskapet.

2. Temapresentationer

I arbetet med att kartlägga den interna kompetensen i Språkrådet samt belysa frågor och problemställningar kopplade till det svenska språkets ställning i landskapet har presentationer av den språkliga situationen inom olika samhällssektorer presenterats vid rådets möten. Nedan följer en sammanfattning av dessa. Längre skriftliga sammanställningar av samtliga presentationer finns som bilagor till 2008 års protokoll på Språkrådets hemsida www.regeringen.ax/sprakradet.

2.1 Näringsliv

Språkrådets medlem Daniel Dahlén presenterade Ålands Handelskammars syn på hur svenska språkets ställning inverkar på näringslivet. Handelskammaren uppfattar att finskans betydelse gradvis håller på att minska i kontakten mellan företag. Detta efter att ha ökat i betydelse de senaste 10-15 åren. I de direkta kontakterna med finländska företag har istället engelskan tagit en allt större plats. Samtidigt påtalade Dahlén att vikten av att finna hållbara

lösningar när det gäller språksituationen blir allt mer påtaglig främst i kontakter med myndigheter och mot konsument.

Bland de kritiska problemområden som kräver omedelbara åtgärder är avsaknaden av kollektivavtal på svenska och bristen på information på svenska genom det beroende som Åland har till Finland som stat och geografisk handelsområde. Detta leder till att finska leverantörer tillhandahåller instruktioner, avtal, m.m. på finska.

2.2 Landskaps-, stats- och kommunal förvaltning

Språkrådets vice ordförande Olle Ekström och medlem Peter Lindbäck tydliggjorde svenska språkets ställning enligt självstyrelselagen och dess förarbeten kopplat till landskaps- och kommunalförvaltningen samt statsförvaltningen.

Det stora problemet är sammantaget bristen på kunskaper i svenska i förhållandet mellan de statliga myndigheterna i riket och landskapet. Av detta följer ett mera allmängiltigt problem för de statliga myndigheterna i landskapet, det vill säga att inneha tillräcklig kompetens och tillräckliga förutsättningar att tillhandahålla den åländska befolkningen samma service som landets invånare erhåller i övrigt.

2.3 Kyrkan

Språkrådets medlem Peter Lindbäck gav även en kort presentation över språksituationen inom kyrkans organisation. För närvarande krävs nöjaktig förmåga att förstå finska, för kyrkoherdar, kantorer och ledande tjänstemän. Enligt kontraktsprosten Mårten Andersson förmår det samlade prästerskapet i landskapet att ge kyrkliga förrättningar på 6-8 olika språk. De kyrkligt anställda i landskapet har i stort samma problem som de statsanställda gällande relationen mellan Åland och riket; dock utgör stiftsnivån en förbättrande faktor beträffande svenskheten.

2.4 Utbildning

Språkrådets ordförande Gyrid Högman gav en övergripande presentation där hon lyfte upp språkundervisningen i gymnasiet, språkets betydelse för val av utbildning, tvåspråkiga utbildningar i riket, språkkrav för tjänster och språkkurser i landskapet. Högman konstaterade att det inte finns krav på att läsa finska i den åländska grundskolan eller gymnasiet. Kravet på att skriva finska respektive svenska i studentskrivningen försvann i riket och på Åland år 2005.

När de åländska studenterna väljer studieort för sina högskole- och universitetsstudier är Sverige det populäraste landet. Ett allt större intresse kan även ses för utbildning i andra nordiska länder, övriga Europa och världen. Vid vissa högskolor och universitet i riket krävs större kunskaper i finska och det förekommer också kurslitteratur på finska vid några högskolor. Åländska studerande har stöd i självstyrelselagen rätt till dispens från gällande krav på kunskaper i finska för högskoleexamen i riket.

3. Övriga ärenden

I Språkrådets roll som sakkunnigorgan ingår att vid behov bistå landskapsregeringen och dess förvaltning. Språkrådet har även ett uppdrag att bevaka individers och

medborgarorganisationers språkliga rättigheter och verksamhetsförutsättningar bland annat genom att vägleda i deras kontakter med myndigheter och institutioner. Under året har både privatpersoner och landskapsregeringens tjänstemän kontaktat rådet.

3.1 Anhållan om bistånd för byte av rotarydistrikt

Mariehamns Rotaryklubb rf och Godby Rotaryklubb rf vände sig till landskapsregeringen i maj 2008 med en anhållan om bistånd för byte från finsk till svensk huvudorganisation. Landskapsregeringen riktade en förfrågan till Språkrådet i oktober om ett utlåtande i ärendet. Språkrådets utlåtande kan läsas på Språkrådets hemsida www.regeringen.ax/sprakradet möte 3/2008.

3.2 Svenskspråkig service vid vård i riket

Språkrådet kontaktades i oktober 2008 av en privatperson med syfte att lyfta frågan om rätten till vård på svenska vid vård i riket. En genomgång gällande det svenska språket inom vården påbörjades och baserade sig på bland annat dialog med klient- och patientombudsmannen, Gunilla Sanders rapport (2003), Språkkommitténs rapport (2006), gällande lagstiftning och ÅHS huvudprinciper för upphandling av/remittering till vård utom Åland (2007).

Språkrådet konstaterar att rätten till vård på svenska är ett område som prioriterats bland annat i det språkpolitiska programmet (2007), landskapsregeringens handlingsprogram (2007) och budget 2008. Rådet beslutade att bjuda in landskapsläkaren samt ÅHS chefläkare/förvaltningschef till ett möte under år 2009 för dialog kring hur den svenskspråkiga servicen säkerställs för patienter som erhåller vård i riket samt hur uppföljning sker på området.

4. Publicerade utredningar och rapporter år 2008

Under året har en rad utredningar och rapporter publicerats. Nedan belyses några av dessa.

4.1 ÅSUB rapporter

Under året har Ålands statistik och utredningsbyrå ÅSUB presenterat två rapporter som båda har sin grund i meddelande 3/2006-2007 om språkpolitiskt program som landskapsregeringen lämnade till lagtinget i mars 2007. Under våren 2009 kommer ÅSUB att genomföra en studie över det finska språkets betydelse i ålänningars vardag. Det är den sista av de av landskapsregeringen beställda studierna. Språkrådet kommer att bistå ÅSUB i arbetet med studien.

ÅSUBs rapporter från 2008 ger vissa indikationer på finska språkets ställning i landskapet och kan således kopplas till svenska språkets ställning. Vid den redogörelse över rapporterna som ÅSUB presenterade vid ett gemensamt möte med Språkrådet drog ÅSUB följande två slutsatser;

1. Behovet av finska inom företagen, den offentliga sektorn och föreningslivet är ofta kopplade till "institutionellt" drivna språkkrav, dvs. Ålands statstillhörighet i kombination med begränsad självstyrelse inom det ekonomiskt-juridiska området.

2. Det finns i dag en motsättning mellan å ena sidan det åländska "civilsamhällets" svenska karaktär och de svaga kunskaper i finska som detta innebär, och å andra sidan arbetslivets rätt starka orientering mot Finland - med de finska språkkrav som detta ofta medför.

Det finska språkets ställning inom det åländska arbetslivet
Rapport 2008:1 ÅSUB

Den åländska flyttningsrörelsen ur ett arbetsmarknadsperspektiv
Rapport 2008:8 ÅSUB

Rapporterna finns tillgängliga på ÅSUBs hemsida www.asub.ax

4.2 Åland som språksamhälle

Barbro Allardt Ljunggrens doktorsexamen *Åland som språksamhälle - språk och språkliga attityder på Åland ur ett ungdomsperspektiv* tar sin utgång i en enkätundersökning genomförd för tio år sedan. Studien visar bland annat att det finns påvisbara skillnader ifråga om språkliga attityder hos ungdomar i landskapet på basen av huruvida de åtminstone i någon mån i hemmet tilltalas på finska eller inte. Skillnader syntes också mellan gymnasieelever som gick på sådan linje där finska var ett obligatoriskt språk och sådana som inte gjorde det.

Åland som språksamhälle. Språk och språkliga attityder ur ett ungdomsperspektiv
Barbro Allardt Ljunggren
Stockholms universitet, Humanistiska fakulteten, Centrum för tvåspråkighetsforskning

Avhandlingen finns tillgänglig på Stockholms universitets hemsida www.su.se

4.3 Justitieombudsmannen

I samband med en inspektion av landskapsregeringens social- och miljöavdelning i september 2006 framgick det att rikets myndigheter inte alltid, såsom självstyrelselagen för Åland förutsätter, använder svenska som kontaktspråk med landskapet. Justitieombudsmannen påbörjade då en utredning i samråd med landskapsregeringen, statsrådets kansli, social- och hälsovårdministeriet, jord- och skogsbruksministeriet, Livsmedelssäkerhetsverket, Folkhälsoinstitutet och Stakes. Utredningen presenterades i juni 2008.

Kontaktspråket mellan statens myndigheter och landskapet Åland
Dnr 3433/2/06
Justitieombudsman Riitta-Leena Paunio

Skrivelsen finns tillgänglig på Justitieombudsmannens hemsida
www.oikeusasiamies.fi/Resource.phx/pubman/templates/4.htx?id=472

5. Framtida utvärdering av svenska språkets ställning

I Språkrådets uppdrag ingår att ge ett utlåtande om svenska språkets ställning i landskapet i samband med den årliga rapporten. Eftersom Språkrådet enbart verkat under fyra månader är det inte möjligt att i dagsläget presentera en utvärdering av svenska språkets ställning. Språkrådet ser sitt uppdrag ur ett långsiktigt perspektiv och har en vision om att småningom kunna göra utvärderingar ur flera olika perspektiv. Språkrådet har diskuterat möjliga indikatorer som kunde utgöra underlag för kommande rapporter. Nedan presenteras olika tänkbara indikatorer utan rangordning. Språkrådet kommer under följande verksamhetsår ta

ställning till om och i så fall vilka indikatorer som kan komma i fråga för kontinuerlig uppföljning och rapportering.

5.1 Befolkning

Statistik gällande modersmål

ÅSUB för statistik på den åländska befolkningens modersmål. Möjlig indikator för att se förändring gällande svenska språkets ställning i förhållande till andra modersmål.

Statistik gällande födelseplats

ÅSUB för statistik på den åländska befolkningens födelseort. Möjlig indikator för att se förändring i språk och flyttningsmönster.

Övrig statistik

Den studie som ÅSUB genomför under år 2009 gällande finska språkets roll i ålänningarnas vardagsliv kan bistå i Språkrådets utvärdering av svenska språkets ställning. En dialog om möjlighet att göra uppföljning på delar av tidigare publicerad statistik på området har påbörjats.

"Barometern - opinioner och trender i Svenskfinland" från Institutet för finlandssvensk samhällsforskning vid Åbo Akademi kan bistå med möjliga indikatorer gällande språkets ställning både i Svenskfinland och på Åland.

Inkomna ärenden och kontakt till Språkrådet

Inkomna ärenden och övrig kontakt till Språkrådet sammanställs. Möjliga indikatorer för att se vilken typ av frågeställning som lyfts i dialogen med rådet.

5.2 Offentlig förvaltning

Antal inkomna skrivelser och andra handlingar på finska till landskapsregeringen

Landskapsregeringens registratur noterar antalet skrivelser som inkommit på finska. En fortlöpande statistik kan vara en möjlig indikator på hur självstyrelselagens skrivning gällande svenska som kontaktspråk mellan landskapsmyndigheterna och statens myndigheter uppfylls.

Uppföljning på utlåtande från avdelningarna i samband med JOs utredning år 2006

I samband med justitieombudsmannens utredning om myndigheters användning av svenska som kontaktspråk med landskapet inhämtade kanslichefen utlåtande från landskapsförvaltningens avdelningar. En uppföljning på dessa utlåtanden utgör möjliga indikatorer gällande svenska som kontaktspråk gällande olika former av skrivelser så som handböcker och instruktioner, beredningsarbete i EU-frågor, kontaktspråk per e-post osv. Eventuellt struktureras informationsinhämtningen om och görs i form av enkät för kvantitativa svar.

Länsstyrelsens sammanställning över användning av finska i det dagliga arbetet

Länsstyrelsen sammanställer sedan år 2007 statistik över finska språkets del i det dagliga arbetet inom statsförvaltningen på Åland, så som dataprogram/system som enbart finns på finska och hur stor andel viktiga dokument, direktiv, skrivelser, e-post som uppskattningsvis som kommer på finska. Möjlig indikator för att visa de språkliga relationerna mellan myndigheter på Åland och i riket.

5.3 Sjukvård

Inkomna klagomål till klient- och patientombudsmannen

Klient- och patientombudsmannen lämnar årligen en rapport över sin verksamhet. Här tas bland annat rätten till information upp. Antalet klagomål gällande bristande information på svenska är en möjlig indikator för att visa hur den svenskspråkiga servicen inom hälso- och sjukvården i landskapet och i riket upprätthålls.

5.4 Utbildning

Antal elever som läser finska

ÅSUB för statistik över antalet elever i grundskolan som läser finska. Antalet elever som läser finska på gymnasialstadiet kan vara möjlig att få sammanställt genom dialog med utbildnings- och kulturavdelningen vid landskapsregeringen. Möjlig indikator för att se kunskapsnivå/intresse för finska språket på Åland.

Studier utanför Åland

ÅSUB för statistik över antal studerande utanför Åland på gymnasialstadiet, universitet och högskola inklusive yrkeshögskola samt folkhögskola. Det krävs en mer ingående diskussion för att fastställa vad en sådan statistik kan indikera.

5.5 Näringsliv

Handelskammarens näringslivsbarometer

Näringslivsbarometern är ett instrument som handelskammaren kommer att ta i bruk från år 2009 för att kartlägga medlemmarnas syn på aktuella frågor och därmed även på språksituationen i landskapet. Barometern tas fram i samråd med ÅSUB. Handelskammarens medlemmar står för ca 75 procent av de privata arbetsplatserna i landskapet. Barometern kan var en möjlig indikator för att visa hur åländska företags språkliga rättigheter och verksamhetsförutsättningar uppfattas.

5.6 Övrigt

För att uppnå en heltäckande bild av svenska språkets ställning i landskapet bör även medborgarorganisationer erfarenheter kring det svenska språket inkluderas. För att få en mer realistisk bild av läget krävs kontakter och diskussioner med företrädare för olika samhällssektorer. Först därefter kan olika indikatorer utkristalliseras. Jordförvärvskommitténs rapport kan också den ge underlag för uppföljning som kan bidra till indikatorsmångfalden.